

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ;
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.2

АГАРКОВА А.В.

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА НЕЗАКОННЕ ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ

З'ясовано співвідношення понять «аборт» та «штучне переривання вагітності». Розкрито поняття медичних та соціальних підстав для проведення абортів. Виокремлено умови незаконності проведення абортів. Розглянуто наслідки незаконного проведення абортів.

Ключові слова: аборт, незаконне проведення абортів, штучне переривання вагітності, кримінальна відповідальність.

Выяснено соотношение понятий «аборт» и «искусственное прерывание беременности». Раскрыто понятие медицинских и социальных оснований для проведения аборта. Выделены условия незаконности проведения аборта. Рассмотрены последствия незаконного проведения аборта.

Ключевые слова: аборт, незаконное производство аборта, искусственное прерывание беременности, уголовная ответственность.

The correlation between the concepts of “abortion” and “artificial abortion” is determined. The concept of medical and social grounds for abortion is disclosed. The conditions for illegal abortion are singled out. The implications of illegal abortion are considered.

Key words: abortion, illegal abortion, artificial abortion, criminal liability.

Штучне переривання вагітності нині є однією з тих морально-правових проблем, які неоднозначно сприймаються різними верствами населення. Це питання активно обговорюється в сучасному суспільстві, проте, на жаль, воно не здобуло навіть якихось концептуальних зближень у процесі свого з'ясування, а, навпаки, почало загострюватися не тільки на морально-етичному, релігійному рівнях, але й на медичному, науковому, соціально-політичному.

Не може залишатися осторонь цієї проблематики й кримінально-правова наука. Вже чимало років точаться гострі дискусії щодо відповідальності за проведення абортів.

Нині спроби тенденційних змін до кримінального законодавства спрямовані на реформування економіко-правової сфери, що, на жаль, знижує увагу до регулювання відносин, які забезпечують недоторканість життя та здоров'я особи і є базовими. Вбачається, що в умовах сучасних соціальних, демографічних, глобалізаційних перетворень має бути переглянуте ставлення до життя та здоров'я людини [1, с. 1].

Згідно із Законом України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», кожна жінка самостійно вирішує питання про материнство [2]. Операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів.

Однак до проведення такої операції пред'являються досить жорсткі вимоги, які покликані забезпечити її максимальну безпечність.

Відповідно до цього закону, особи, винні у порушенні законодавства про охорону здоров'я, несуть цивільну, адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законодавством.

© АГАРКОВА А.В. – аспірант кафедри кримінального права (Національний університет «Одеська юридична академія»)

Передбачається, що ця норма кореспондується зі ст. 134 Кримінального кодексу України «Незаконне проведення абортів» [3].

Однак відразу помітна неузгодженість названих норм – кримінальне законодавство оперує поняттям «проведення абортів», в той час як законодавство в сфері охорони здоров'я громадян говорить про штучне переривання вагітності.

Справа в тому, що в медицині аборт визначається самовільне або штучне переривання вагітності в строк до 22 тижнів. Якщо вагітність припиняється пізніше, до 37 тижнів включно, то йдеться про передчасні пологи. Тому застосування терміна «аборт» до всіх випадків штучного переривання вагітності незалежно від її строку є не зовсім виправданим.

Що стосується юридичного поняття абортів, то, виходячи зі змісту кримінально-правової норми, воно, з одного боку, вужче за медичне, тому що не охоплює собою вільне переривання вагітності, а з іншого – ширше, бо поширюється на весь строк вагітності.

У зв'язку з цим вважаємо, що в кримінальному законі має бути встановлена кримінальна відповідальність за незаконне переривання вагітності. Тим більше, що судова практика, намагаючись самостійно усунути наявне протиріччя, змушена використовувати поняття «аборт» стосовно незаконного переривання вагітності незалежно від строку.

На відміну від назви ст. 134 КК України, в диспозиції ч. 1 законодавець не вимагає, щоб переривання вагітності було незаконним, кримінальна відповідальність встановлена лише за проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти.

Вимоги до проведення штучного переривання вагітності сформульовані у вищезазначеному Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Цивільному кодексі України [4] та інших підзаконних нормативно-правових актах.

Відповідно до ст. 50 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», операція штучного переривання вагітності (аборт) може бути проведена за бажанням жінки у закладах охорони здоров'я при вагітності строком не більше 12 тижнів. У випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів. Перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється законодавством.

Операція (процедура) штучного переривання небажаної вагітності здійснюється після обов'язкового підписання вагітною жінкою інформованої добровільної згоди вагітної жінки на проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності за формою, затверджену Міністерством охорони здоров'я України [5].

Відповідно до чинного законодавства України показання до штучного переривання вагітності можуть бути соціальними або медичними.

До 2006 р. таких соціальних показань було 8:

- наявність трьох і більше дітей;
- розлучення під час вагітності;
- смерть чоловіка під час вагітності;
- вагітність внаслідок зґвалтування;
- перебування жінки або її чоловіка у місцях позбавлення волі;
- позбавлення жінки батьківських прав;
- наявність у жінки дитини-інваліда;
- тяжке захворювання або травма чоловіка, що зумовили його інвалідність під час вагітності дружини [6].

У 2006 р. їх число скоротили до 3:

- вік вагітної жінки менш як 15 або більш як 45 років;
- вагітність внаслідок зґвалтування;
- настання інвалідності під час цієї вагітності [7].

Питання про переривання вагітності в цих випадках вирішується в акредитованих закладах охорони здоров'я, за висновком комісії, утвореної, відповідно, управлінням охорони здоров'я обласних державних адміністрацій і Головним управлінням охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації. Висновок готується згідно із заявою вагітної жінки та відповідними документами.

Одним із проблемних постає питання штучного переривання вагітності внаслідок зґвалтування. Не зовсім зрозуміло з позиції кримінального права, яким саме документом може бути підтверджено факт настання вагітності внаслідок зґвалтування.

Якщо це висновок судово-медичної експертизи з приводу встановлення, ознак здійснення статевого акту і з приводу встановлення наявності та строку вагітності, то для прийняття рі-

шення про переривання вагітності цілком достатньо загального строку, на якому дозволяється переривати вагітність усім жінкам (12 тижнів). Але в цьому разі факт вчинення згвалтування щодо жінки залишається недоведеним, так само, як і факт настання такої вагітності внаслідок згвалтування.

Якщо ж таким документом визнавати обвинувальний вирок суду, то тоді навряд чи буде достатньо і встановленого строку в 22 тижні, бо між згвалтуванням (настанням вагітності) і набранням вироком законної сили може минути значний термін. А якщо жінка вирішила не звертатися в поліцію, або злочин залишився нерозкритим, шансів законно перервати вагітність на пізніх термінах у неї залишається зовсім мало.

У зв'язку з цим виникає запитання: чому був скорочений перелік соціальних показань для переривання вагітності на пізніх термінах?

За логікою законодавця, збереження розширеного переліку соціальних показників переривання вагітності сприяє формуванню у населення думки про доступність абортів на терміні понад 12 тижнів. Аборти за соціальними показниками проводяться в пізні терміни вагітності, що супроводжується значним числом ускладнень. У зв'язку з цим переривання вагітності на таких термінах необхідно проводити тільки за медичними показаннями, коли вагітність становить загрозу для життя жінки.

Існує думка, що на цьому обмеження жінок вправі на переривання вагітності не закінчатися. Разом із тим знизити кількість незаконних абортів такими заходами навряд чи вдасться, і підтверджень тому вистачає, як у досвіді зарубіжних країн, так і в історії нашої держави. Чим більше обмежена жінка в питаннях прийняття рішень про переривання вагітності, тим вищим є рівень кримінальних абортів.

За українським законодавством, вагітність, строк якої становить від 12 до 22 тижнів, може бути перервана при наявності медичних підстав. Перелік таких підстав передбачає не тільки найменування хвороби, а також її форму, стадію, ступінь хвороби, а в деяких випадках і умови перенесення.

Відповідно до Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності у разі прийняття вагітною жінкою рішення про проведення операції (процедури) штучного переривання вагітності обов'язково проводиться доабортне консультування відповідно до доклінічного протоколу «Комплексна медична допомога під час небажаної вагітності» [8].

Проведення операції (процедури) штучного переривання небажаної вагітності у вагітної жінки віком до 14 років або у недієздатної особи здійснюється за заявою її законних представників.

Штучне переривання небажаної вагітності, строк якої становить від 12 до 22 тижнів вагітності за наявності підстав немедичного характеру, здійснюють за заявою вагітної жінки або її законних представників (для неповнолітньої, недієздатної особи) та згідно з наданими документами, які підтверджують ці обставини.

У разі виявлення у вагітної жінки медичних показань, що не зазначені в Переліку, але за наявності яких продовження вагітності та пологи становлять загрозу для її здоров'я або життя, операція (процедура) штучного переривання вагітності здійснюється на підставі висновку консиліуму лікарів [5].

Таким чином, штучне переривання вагітності буде законним, якщо воно проведене відповідно до встановлених вимог. Тому переривання вагітності варто визнати незаконним, якщо воно вчинене:

- з порушенням підстав проведення операції;
- з порушенням порядку проведення операції (в неналежних умовах, неповноважним суб'єктом тощо);
- з порушенням встановлених строків;
- за наявності медичних протипоказань до операції;
- без інформованої згоди вагітної жінки;
- з порушенням інших правил, передбачених Порядком надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності та клінічним протоколом «Комплексна допомога під час небажаної вагітності».

При цьому не будь-яке незаконне переривання вагітності є злочинним і тягне за собою кримінальну відповідальність. Як випливає з диспозиції ч. 1 ст. 134 КК України, законодавець визнає злочином лише проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти. Треба

зазначити, що злочином визнається і переривання вагітності без згоди потерпілої, проте воно може кваліфікуватися, наприклад, за ст. 121 «Умисне тяжке тілесне ушкодження».

Деякі науковці зазначають, що згода потерпілої особи на проведення штучного переривання вагітності іншою особою не може розглядатися як обставина, що виключає злочинність діяння. Кримінальна відповідальність осіб, які незаконно проводять аборт у разі згоди потерпілої на переривання вагітності, не може виключатися. Обов'язковими умовами незаконного переривання вагітності за згодою потерпілої є: дійсність згоди, тобто згода має виходити від дієздатної жінки; згода має бути усвідомленою та вольовою; згода має бути добровільною [9, с. 15].

З огляду на зміст норми, якщо суб'єкт володіє ознаками, зазначеними в диспозиції ст. 134 КК України, то для притягнення його до кримінальної відповідальності неважливо, чи виконував він вимоги нормативних актів. Тому суду не обов'язково встановлювати, які ще вимоги до проведення цієї операції були порушені винною особою. Проте здебільшого у вироках, крім вказівки на ознаки неналежного суб'єкта, суди посилаються на конкретні вимоги нормативних актів, які були порушені винним під час проведення абортів.

З диспозиції ч. 1 ст. 134 КК України слідує, що винними в цьому злочині можуть бути будь-які особи, які не мають спеціальної медичної освіти.

Відповідно до Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення операція (процедура) штучного переривання небажаної вагітності здійснюється лікарями акушерами-гінекологами акредитованих закладів охорони здоров'я II та III рівнів, які мають відповідні підготовку та досвід [5]. Тобто під «спеціальною медичною освітою» розуміється виключно лікар акушер-гінеколог, а не лікар іншої спеціальності, фельдшер, медсестра чи інший медичний працівник.

Таким чином, потенційну небезпечність дій із проведення абортів для здоров'я або життя вагітної жінки законодавець пов'язує з порушенням вимоги проводити переривання вагітності тільки лікарями, які мають спеціальну підготовку.

Що ж стосується ч. 2 ст. 134, то тут незаконність дій кваліфікуються за ознакою настання шкідливих наслідків у вигляді:

- тривалого розладу здоров'я;
- безплідності;
- смерті потерпілої.

Тривалий розлад здоров'я може мати місце при тяжкому і середньої тяжкості тілесному ушкодженні. Безплідність є ознакою тяжкого тілесного ушкодження, яка виділена в окрему кваліфікуючу обставину.

Жіноча безплідність – це нездатність до настання вагітності. Діагноз ставлять в тому разі, якщо протягом року жінці, що живе систематичним статевим життям і не застосовує засоби контрацепції, не вдається зачати дитину. Причому варто розмежовувати поняття безпліддя і невиношування вагітності. При невиношуванні зачаття з'являється, але закінчується мимовільним перериванням вагітності на різних термінах.

Виділяють такі види жіночого безпліддя:

- первинне – про цю форму безпліддя говорять у тих випадках, коли вагітність ніколи не з'являлася;
- вторинне – при цій формі безпліддя є вагітності, які раніше наступали і мали різний результат (мимовільний або штучний аборт, пологи);
- безвідносне – настання вагітності нереальне через фізіологічні чи анатомічні особливості [10].

Як бачимо, наслідком незаконного проведення абортів може бути саме вторинна безплідність. Безплідність особи встановлюється судово-медичною експертизою [11].

До таких наслідків часто призводить незаконне переривання вагітності на пізніх термінах, коли у потерпілої розвивається загрозливий стан, а врятувати її не вдається через відсутність умов для надання кваліфікованої медичної допомоги, в тому числі екстреної хірургічної, реанімаційної та інтенсивної. І в судовій практиці зустрічаються приклади вчинення таких дій фахівцями, хоча і з відповідною професійною освітою і підготовкою, але з порушенням інших вимог до проведення штучного переривання вагітності.

Так, наприклад, згідно з вироком Дзержинського міського суду Донецької 30.11.2011 р. ОСОБА_2 звернулася до лікаря гінеколога ОСОБА_4 з приводу небажаної вагітності. Своєю чергою, ОСОБА_4, маючи медичну освіту, але не маючи спеціального дозволу сертифікату з на-

дання комплексної допомоги жінкам при небажаній вагітності, розуміючи, що її дії виходять за межі компетенції як лікаря-гінеколога, в порушення «клінічного протоколу» без заведення медичної документації (а саме медичних карт переривання вагітності) згодилась зробити ОСОБА_2 аборт. За раніше досягнутої домовленості, 04.01.2012 р. ОСОБА_2 приблизно о 10:00 прийшла на прийом у медичну амбулаторію м. Дзержинська Донецької області, де ОСОБА_4, з метою переривання вагітності, не перебуваючи в умовах гінекологічного або денного стаціонару, умисно з метою переривання вагітності (тобто проведення медичного аборт) ввела інтравагінально в організм ОСОБА_2 медичний препарат «мефепристон», а також дала супутні лікарські препарати, які ОСОБА_2 за рекомендацією ОСОБА_4 прийняла. Внаслідок цього 04.01.2012 р. приблизно о 20:00 в ОСОБА_2 з'явилися кров'яні виділення та вийшов плід, про що ОСОБА_2 телефоном повідомила ОСОБА_4. 05.01.2012 р. ОСОБА_4 провела ультразвукове обстеження та повідомила ОСОБА_2 про успішне проведення аборт. Однак 07.01.2012 р. у ОСОБА_2 заявили скарги на підвищену температуру тіла, біль у правому боці, кров'яні виділення, про що повідомила ОСОБА_4. Своєю чергою, остання запевнила ОСОБА_2, що ці наслідки є післяопераційними та ніякої загрози для життя та здоров'я не мають. Однак 10.01.2012 р., внаслідок погіршення стану здоров'я, ОСОБА_2 була доставлена каретою швидкої допомоги в ЦМЛ м. Дзержинська, де з 10.01.2012 р. по 08.02.2012 р. перебувала на лікуванні з діагнозом: неповний медикаментозний аборт із постгеморагічною анемією, загостренням хронічного метроендометриту. Внаслідок неналежного надання медичної допомоги, що виразилося у порушенні анатомічної цілісності тканин і органів та їх функцій внаслідок медикаментозного аборт, розвинуті ускладнення оцінюються як тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості [12].

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що проблема переривання вагітності не може бути вирішена лише кримінально-правовими засобами, основними з яких є кримінальна відповідальність та покарання. Однак у кримінально-правовому захисті життя людини вбачаються серйозні законодавчі прогалини, що мали бути усунені шляхом використання ефективних правових засобів.

Проаналізовані положення Кримінального кодексу України та законодавства про основи охорони здоров'я свідчать про неузгодженість окремих положень законодавства в частині кримінальної відповідальності за незаконне проведення штучного переривання вагітності. На наш погляд, кримінальна відповідальність має наступати і при порушенні окремих умов, що регламентують правомірність проведення штучного переривання вагітності (зокрема термін вагітності, згода вагітної жінки тощо).

Список використаних джерел:

1. Ларкін М.О. Проблемні питання кримінальної відповідальності за незаконне проведення аборт. Часопис Академії адвокатури України. 2012. № 3 (16). С. 1–5.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page2>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page4>.
4. Цивільний кодекс України від 06.01.2003 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Про затвердження Порядку надання комплексної медичної допомоги вагітній жінці під час небажаної вагітності, форм первинної облікової документації та інструкцій щодо їх заповнення: Наказ МОЗ України від 24.05.2013 р. № 423. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13>.
6. Про порядок штучного переривання вагітності від 12 до 28 тижнів: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 листопада 1993 р. № 926. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/926-93-%D0%BF>.
7. Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України». Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2006 р. № 144. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-%D0%BF>.
8. Про затвердження клінічного протоколу «Комплексна допомога під час небажаної вагітності: Наказ МОЗ України від 31.12.2010 р. № 1177. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/rada/show/v1177282-10>.
9. Черевко К.О. Кримінально-правова характеристика незаконного проведення аборт: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Хар. нац. ун-т внут. справ. Харків. 2011. 20 с.

10. Загальне поняття безплідності. URL: <http://emed.org.ua/vagitnist-i-pologi/121-zhinoche-bezpliddja>.

11. Коментар до статті 155 «Статеві зносини з особою яка не досягла статевої зрілості». URL: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/153.php>.

12. Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 21 жовтня 2013 року (справа № 225/3371/13-к). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/34537723>.

УДК 343.2

АНДРОСОВИЧ Л.Г.

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ: СУЧАСНИЙ ЕТАП ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Сучасний стан розвитку світової економіки характеризується як надзвичайно ризикований. Дослідження причин порушень рівноваги та економічної стабільності у світі дозволяє зробити висновок про значну роль організованої злочинності у фінансовій системі як національній загрозі. За останні дванадцять років фактично не сталося істотних зрушень протидії організований злочинності у фінансовій системі. Тому у статті здійснено аналіз поглядів вітчизняних та зарубіжних дослідників на проблеми у фінансовій системі в Україні. Аналізуються наукові дослідження зазначеної проблематики, окреслюються питання, які вивчалися наукою. Спираючись на наукові здобутки попередників, автор висвітлює ті аспекти, що залишилися поза межами досліджень і потребують вирішення. Обґрунтовано необхідність подальших наукових пошуків ефективних концепцій протидії організованої злочинності у фінансовій системі на основі комплексного підходу.

Ключові слова: історіографія, стан наукової розробки проблеми, організована злочинність, фінансова система, державна безпека.

Современное состояние развития мировой экономики характеризуется как чрезвычайно рискованное. Исследование причин нарушений равновесия и экономической стабильности в мире позволяет сделать вывод о значительной роли организованной преступности в финансовой системе как национальной угрозе. За последние двенадцать пять лет фактически не произошло существенных сдвигов противодействия организованной преступности в финансовой системе. Поэтому в статье осуществлен анализ взглядов отечественных и зарубежных исследователей на проблемы в финансовой системе в Украине. Анализируются научные исследования указанной проблематики, определяются вопросы, которые изучались наукой. Опираясь на научные достижения предшественников, автор освещает те аспекты, которые остались за пределами исследований и требуют решения. Обоснована необходимость дальнейших научных поисков эффективных концепций противодействия организованной преступности в финансовой системе на основе комплексного подхода.

Ключевые слова: историография, состояние научной разработки проблемы, организованная преступность, финансовая система, государственная безопасность.